Մերվա Հայրապետական օրհնութեամբ աղօթող միշտ Ձերդ քաջողջութեան

Բեռլին, 18 Օգոստոս 1902

Պօղոս Պետրոս ԾԱ. Իմմանուէլեան
Կաթ. Պատրիարք Կիլիկիոյ

(Դր. Պար. Թղ.)

Այս թուականաւ Հոգաբարձութեան ալ կը ծանուցուի որ իր Աստնապետին հրաժարականը ընդունուած եւ անոր տեղ առժամապէս կարգուած է Ազգ. Վարչութենէն Գարաշեան Յովհ. էֆ. որ քիչ ետքը հաստատուեցաւ իր պաշտօնին մէջ, բայց նա միշտ օժանդակ նկատեց ինքզինքը իր նախորդին։ Աի առաջին գալստեամբ ի Ս. Յակոբ Քոյր Երանուհին ներքին տեսչուհի կը կարգէ Անկելանոցին, խստանալով մտապագայի մէջ աւելի եւս ճշդել անոր պարտականութիւնները յօրինելի ներքին կանոնագրութեան մէջ, կը բարելաւէ կերակուրները եւ պատապարելոց թիւը կ'որոշէ ըստ համեմատութեան եկամտից եւ ըստ տանելոյ Անկելանոցին, ինչպէս վարը կը տեսնուի։ —

Հիւանդանոց արանց,
տրահ 15 մահիճ, 9 սենեակ
„ կանանց,
տրահ 14 „ 14 „
Ծերանոց, . . . „ 23 „
Պառաւանոց, . . „ 6 „ 3 „
Ցիմարանոց արանց,
տրահ 21 „ 2 Արգելարան
„ կանանց,
տրահ 14 „ 2 Արգելարան
եւ 8 սենեակ

Ընդ ամէնը 131 մահիճ, որուն 74ը ցկեանս պատսպարելոց յատուկ, 57 ալ շարժուն եւ կամ թոշակաւոր հիւանդաց, ուստի նոր առժամեայ տաճնապետը խստիւ կը պատուիրէ աւելի մարդ չընդունիլ (գ. Ս. ցկ. Տր. 94)։

(Շարունակելի։) Հ. ԻՍԱՀԱԿ Վ. ՍՐԱՊՅԱՆ
Միաբան Ամենայն։

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԲՈՒՐՋՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳՒՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Շարունակութիւն։)

պաղեցուցանեմ։

26. "Եւ զի մի կարի ոչն պղէցոցանէ եւ զսիշատակ իրացն ի մտաց մերկիցեն, վասն այնորիկ վաղվաղակի փարատէ զերկիւղն եւ երեւի ինքն միայն„, Ոսկ. Մաթ. Գ. Հար. էջ 10, յոյն բնագրով՝ τὸ δέος μεῖναν, կարելի չէ լուսաբանել հատուածիս ինդրական բառը, դիմելու է դարձեալ ձեռագրական համեմատութեան, որուն առաւելութեան յաճախ հանդիսատես եղանք արդէն. Մատենագրանիս Թիւ 2 Ձեռագիրը պղէցոցանէ անիմաստ, խորհ ու տեքերական բառին դէմ պահած է պոյոցանէցէ օրինաւոր ու իմաստալից ձեւը, զոր անպատճառ պէտք է ներմուծել բնագրի մէջ եւ ՉՆՋԼ պղէցոցանէն։ Հմմտէ բաց ասի Ոսկերերանի պատգամի մեկնութեան ուս հատուածը. "Զոր աւրինակ եւ արեգակն եթէ զամպացեալ թանձրացեալ ուրդն չկարիցէ զշաչն փարատել, միւսոյ տուրկնեանն ջերմութեամբ ձմերայնոյ պատճառս գործէ վարոնան գիշերոյն, յորժամ դարձեալ ՇԱՑՈՐԴՔՆ յոյն հատանիցեն եւ ուռուցանիցեն զամպն պլովք շոգւովք, նոյնպէս եւ ի ցաւմանն„, Ա. Հար. էջ 820, ուր նոյնը ապուած բառին փոխարէն — զոր սակայն կարելի չէ գտնել յոյն բնագրին մէջ — մեր Թիւ 42 Ձեռագիրը կը դնէ պղէցոցիչն գիշերոյնոյն անբնական ու եղծ տարբերակը, Թղ. 148բ։ Ցաւաջ բերուած ոսկեբերանեան ընդարձակ հատուածը կը կարօտի հիմնական վերականգնման։

պատար։

27. "Տեսեր զլաւգ հնազանդութեանն, լուր եւ ղպոպոյ սիրոյն„, Ոսկ. մեկն. Պաւղ. Ա. էջ 881. այս բառը, որ բարեբախտաբար բառագրքերու մէջ չէ հիւրընկալուած տակաւին, իբրեւ նոյնանշան գրուած է առաջին նախադասութեան լաւ բառին, հմմտէ յոյն բնագիրը εἶδες μέτρον ὑπακοῆς, ἄκουσον καὶ μέτρον ἀγάπης. "Պոպոյ„ պլլուսա այս անծանօթ ձեւը սակայն անհաւատալի է եւ արդիւնք սխալագրութեան՝ փոխանակ ըլլալու "պոպոէր„ ինչպէս ունի նախորդ հատածին մէջ մէջտեղուած Թիւ 42 Ձեռագիրը "լուր եւ ղպոպոէր սիրոյն„, Թղ. 152ա։

սարարայն։

28. Եւ այլ են որ եգեալ են նորա (Յովսեպոսի) փութիւով պնդութեան երկու վասն կանխու-

digitised by A.R.A.R.@

թեան Հրէից եւ ի նոսա եւ մոքաուսմն առ Ափիոն գրամաբտիկն սուրբոյն՝ զոր գրեացն ընդդէմ Հրէից„ Եւսեբ. եկ. Պատմ. էջ 173, այսպէս նաեւ Մատենադարանիս թ. 49 Հեռագիրը. ճարեան այսպէս կոտրը յուսարէն կը թարգմանէ. "Եւ նորա եւս այլ երկու գիրք վասն հնութեան Հրէից... յորում մեռեալ ընդդէմ Ափիոնի գրամաբտիկոսի, որ ի ժամանակին յայնմիկ՝ գրով հակառակէր Հրէից.„ այնպիսի իմաստ մը ձեռք բերելու համար հին թարգմանութենէն, պէտք է անպատճառ ձեռնարկել ուղղագրութեան եւ ստորի բնագրին համեմատ կարդալ բառական "եւ ի նոսա եւ մոքաուսմն առ Ափիոն գրամաբտիկն սուրբ այն որ գրեացն ընդդէմ Հրէից (հմմտ. նաեւ Merx, Ուսումնասիրութիւն ստորի թարգմանութեան հրատարակութեան մէջ, էջ 135). Բառերու իրարանցումը շատ ստէպ է Եկեղեցական Պատմութեան հայերէն բնագրին մէջ, որոնցմէ շատերն ուղղած է ճարեան ծանօթութիւններու մէջ, հմմտել գլխաւորաբար, էջ 184, 265, 268, 345, 377, 384, 387, 406 եւ այլն.

վառապան:

29. "Զի որք միանգամ առանց հաւատոյ թլփատեալք են, պիղծ եւ անթլփատ համարեալ են, եւ ոչ լինի թլփատութիւն իւրեանց վրապան ի բարկութենէ անտի„, Զ օրէնի այս բացատրութեան հանգէպ (էջ 208) ստորի բնագիրը կ'ըսէ պարզապէս "եւ ի բարկութենէ ի ձեռն թլփատութեան ոչ ազատեսցին„ (ܘܠܐ ܢܫܬܙܒܘܢ), Pat. syr. I, էջ 480. Այս համեմատութեամբ ուրեմն կարելի չէ լուսաւորել բառիս ստուգաբանութիւնը, միւս կողմանէ կարելի չէ ընդունել թէ վրան հետ յարաբերութեան մէջ բլլայ բարդութեանս առաջին մասը, անոր համար պէտք է ըստ իս ընթեռնուլ անպատճառ վրապան եւ նոյնանշան կարգել վրապանի. "Զգեցոյց Սաւուղ Դաւիթի զվրապանս իւր (μανδύαν). եւ ած Դաւիթ զսուսերս իւր ընդ մէջ ի վերայ վրապանոյն (τοῦ μανδύου)։ Մերկացաւ Յովնաթան զլաւդինն՝ որ զիւրեւ եւ ետ զայն Դաւիթի եւ զվրապանս իւր (τὸν μανδύαν). Եւ Յովաբ զգեցեալ էր վրապանս (μανδύαν) զսահիցն„. Ա. Թագ. ԺԷ, 38—39, ԺԸ, 4, Բ. Թագ. Ի, 8։ Եթէ նոտարաիկ բառերուն իմաստն է "կրծապահ„ (aus *var* = np. *bar*, Brust' und *panak*, schützend' Հիւբշմանն, Arm. Gramm. p. 244), այն ատեն Զ օրէնի մէջ վրապանի նշանակութիւնը կ'ըլլայ "վահան„' բարոյական իմաստով։ Թ. Արծրունի ցոյց գիտէ արդէն բառիս ուղղագրութիւնը. "Յետոյ կողմանէ ասեպարեալ Քսերքսես բուռն հարեալ գրիկաց պղնձակուռ վրապանին Աշգաղկահայ„, էջ 37։

վերմիք:

30. 'Որպէս եւ ի բարձրաւանդակս ինչ ելեալ ամրացեալ շանկանիցի ումեք ի բուռն (այսպէս Զ. իսկ տպ. ի բուռն ումեք), որ ի ներքուստ ի վերմիք լինի՝ այնպիսի էր եւ Պաւղոսի ոգի„, Ոսկ. Մեկն. Պաւղ. Ա. հար. էջ 372։ Ահա գարձեալ անծանօթ բացատրութիւն մը ըստ երեւութին՝ "ի վերմիք լինի՝„, որ տակայն ծագած է բառերու իրարու հետ սխալ կցումէն. եթէ յոյն բնագիրն ուշքի առնցինք, շատ դիւրաւ պիտի կարենանք լուծել այս խանգարումը եւ կարդալ "որ ի ներքուստ ի վեր մտելիցեն„, այս ընթերցուածն ունի մեր թիւ 42 Հեռագիրը (հմմտաս մեկնութիւն)' "որ ասսի ի վեր մտելիցեն„, թղ. 150բ, ճիշդ այս ընթերցուածը բառական մէջ բերած է նաեւ Հր. ասկէ կարելի է եզրակացընել թէ Հր գործածած է մեկնութեանս համառօտ խմբագրութիւնը եւ նոյնին տարակուսական ընթերցուածներն, իբրեւ ընդարձակ մեկնութենէն յառաջ բերած է. զգուշութեամբ ուրեմն պէտք է գործածել նման վկայաբերութիւնները։

Ցատեղի:

31. "Աշխարհս ամենայն տիեզերքը հանդերձ իբրեւ ցոպելի մի է ի մէջ երկնից, եւ այդչափ բազմութիւնս ունի յանձին իւրում„, Կոչ. Ընծ. էջ 325—326։ Այս բառը չէ առնուած Հրի մէջ, հետեւաբար տարակուսական համարուած է անոր գոյութիւնն իրաւամբ, մինչ կը բաղձայինք ընթեռնուլ բառս "ցցոպելի„ եւ հատուածը թարգմանել այսպէս. "բոլոր աշխարհս տիեզերքի հետ ի միասին երկնից մէջ այնչափ է օրչափ ցից դնելու տեղ մը„. այս որբագրութեամբ կ'ունենանք ցցոպելի հաղուագիւտ բառ մը դասական հայերէնի մէջ։ Հ ա գ ը ճ է ա ն "նոր Բարբառարանի մէջ ունի "ցցատեղի = էոլէի էոպանի Եէր„. որ եթէ երբեք կը յարաբերէ Կոչման ընծայութեան ինգրոյ նիւթեղը, այն ատեն իրեն կը պատշաճի որբագրութեանս առաջնութիւնը։

ցիր:

32. "Արդ եթէ ցարդ եւս կայ նոցա փրկութիւն, աւրէն էր ասել Եսայեայ թէ յաւելոյ տէր զերրորդել (տպ. զերկրորդել) ձեռին իւրոյ, զի ստասցէ զմնացորդ ժողովրդեան իւրոյ, եւ ոչ է չրէ ասել զերկրորդելն„, Զ օրէն, էջ 314։ "Ի

digitised by A.R.A.R.@

ցէյ-„ ձեւին տակ, որ չկայ սորի բնագրին մէջ, պահուած է ընտիր ու ցանցառ ձեւ մը՝ "էյ-„. զոր եթէ փոխանակենք է ցէյ- եղծ ընթերցուածին հետ, ընթացիկ ձեւ մը կ'առնու զգօնեան հատուածը։ Բայիս այս կերպ գործածութեան համար տես Հեռեւեալ օրինակները. "Թէ ինքն յանձնէ իմաստութիւն ինչ այնպիսի ոչ ունէր, գէթ յարարիչն նայեցեալ էր- ուսանել է նմանէ„, Եղնիկ, էջ 251, "Եթէ վասն ուղղութեան արար զոր արարն, պահեալ էր- զգալուստս որգւոյն իւրոյ մինչեւ է վախճան աշխարհի եւ ապա առաքեալ„, անդ, էջ 274. "Խընդրեալ (տպ. Խնդրել) էր- գոնեայ՝ թէ...., զայս ասացեալ էր-... բայց ոչ ասաց„, Եփր. Ա. հատ. էջ 384, "Եւ ոչ ասացեալ էր- եթէ...„ անդ, էջ 384։ Այս ձեւը "երրորդ դէմքն է եւ յայտնապէս էր ստորադասականին անկասարը, իբրեւ ժամանակ՝ անցեալով կերպ մը տարբեր. գերակատար կը ձեւացնէ„ (Զաքարեան-Այանեան, քերակ. էջ 380)։ "Էր-„ "երանի թէ„ նշանակութիւնը միմիայն ժամանակներու մէջ ասացած է. սխալ է հեռեւաբար, երբ ՀԲ այս խմասով կ'առնու Եղնիկայ առաջին եւ Եփրեմի (խնդրեալ) "էր-„ները (Ա, էջ 873)։ Նոյն բառագիրքը կը գտնէ դարձեալ "Ընդդէմ աղանդոց„ի "պահեալ էր-„ը՝ "առ ինչ իցէ. առ իմմի„ նշանակութիւնն յատկացընելով։

ցիր:

33. Ինչպէս "վարպան„ը փոխուած եղած էր Զգօնի քով "վոռպան„ [թիւ 90], նոյնպէս է հանառակէն "ցիր„ բառն շրջուած ընթերցուած է "ցիր„. "Եւ եղեւ ցիր որդւոց մարդկան (խմբագրէլ)„, էջ 215, զոր ՀԲ առած է իբրեւ "տարածութիւն վայրաց. գիրք ցանեւցիր իրաց. ափիւռ վայր„ Բ, էջ 913, (սխալ է ԺԷ. փոխանակ. Ժա.)։ Սորի բնագիրը սակայն կը գտնէ էշ վայրենի, իշավարի (ܒܪܝ ܡܕܒܪܐ, ܒܪܝ ܥܘܪܐ), ուրեմն "ցիր„ եւ կ'սկսարկէ Ծննդոց ԺԶ. 12 տեղիքը, տես Pat. syr. I, էջ 496—497։

Հ. Ա. ՀԱՐԴԱՆԵԱՆ

ԼԵԶՈՒԱԳԻՏԱՆԱԿԱՆ

ԽԱԼԴԻՏԻՆԸ ԵՐԿՈՐ ՁԱՅՆԱՒՈՐՆԵՐ ՈՒՆԻ՞Ր

Երբ մէկը թէթեւ հայեացք մը ձգէ խալդեան կամ մանաւանդ ասորեստանեան բեւեռագիր արձանագրութեան մը վրայ, իսկոյն պիտի նկատէ ձայնաւորներու եւ բաղաձայններու տարապայման կրկնութիւն մը՝ որ ուրիշ լեզուներու մէջ չի պատահիր։ Ի՞նչ է այս կրկնութեան պատճառը։

Ասուրագէտները՝ քննելով եւ համեմատելով ասուրերէն բառերը ցեղակից սեմական ուրիշ լեզուներու հետ, այն եզրակացութեան հասած են թէ այս կրկնութիւններէն ոմանք պարզապէս տողը երկարելու համար են, իսկ միւսները կ'որոշեն ձայնաւորներուն տեւողութիւնը։

Բեւեռագէտները ասորեստաներէնի մէջ երկար ու կարճ ձայնաւորները որոշելու համար հետեւեալ կանոնները կու տան։

1. Մէկ անգամ գրուած ձայնաւորը կարճ է. օր. ru-ku բառին մէջ, երկու պարագային ալ u կարճ է։

2. Եթէ վանկին վերջին ձայնաւորը կրկնուի յաջորդ բաղաձայնին հետ իրր առանձին վանկ, դարձեալ կարճ է. օր. ki-ir կրկնավանկ գրութիւնը իսկապէս կ'արժէ kir, ուր i ձայնաւորը կարճ է։

3. Եթէ վանկին վերջին ձայնաւորը անկախօրէն կրկնուի, երկար է. օր. միեւնոյն բառին մէջ i ձայնաւորը երկարելու համար պէտք է գրել ki-i-ir = kīr.

4. Ձայնաւորին երկարութիւնը ցոյց տալու համար կարելի է նաեւ վանկին վերջի ձայնաւորը յաջորդ վանկին բաղաձայնին հետ միասին՝ անկախաբար կրկնել. օրինակ՝ վերի ruku բառին մէջ առաջին ձայնաւորը երկարելու համար պէտք է գրել ru-uk-ku = rūku (տես J. Rosenberg, Assyrische Sprachlehre und Keilinschriftkunde, էջ 14).

Խալդիտները՝ փոխ առնելով ասորեստաներեան բեւեռագրութեան արուեստը իրենց արձանագրութեանց մէջ, բնականաբար դիմած պիտի ըլլային նոյն գրութեան՝ նշանակելու համար երկար ու կարճ ձայնաւորները։

Քննութեան առնելով Նիքոլաքիի հրատարակած 23 արձանագրութիւնները եւ Զուարթնոց եկեղեցւոյն արձանագրութիւնը՝ կը տեսնենք որ ձայնաւորներու եւ բաղաձայններու գործածութիւնը հետեւեալ ձեւով միայն տեղի կ'ունենայ։

1. Ընդ ամենը մէկ բառ կայ, որուն մէջ երկու բաղաձայն իրարու քով կրկնուած է.

digitised by A.R.A.R.@